

KRYSZTAŁ (69) *sb m*

kryształ (43), **krzyształ** (13), **krystal** (7), **krzystał** (6); kryształ *LubPs, KrowObr, RejWiz* (7), *Leop, RejAp* (12), *PapRPan, Calep, GrabowSet* (2), *LatHar* (2), *WujNT* (5); kryształ *WróbŻółt, RejPs, Mącz* (3); kryształ *Murm, Mymer¹, Mymer²*; krzyształ *BudNT*; kryształ : kryształ *HistAl* (1:1); kryształ : kryształ *RejZwierc* (1:1), *BibRadz* (2:1), *BielKron* (2:1); kryształ : kryształ : kryształ *RejZwierc* (5:1:1); kryształ : kryształ : kryształ *FalZioł* (8:1:1).

a *pochylone*.

sg *N* kryształ (42). ◇ *G* kryształu (10). ◇ *D* kryształowi (7). ◇ *A* kryształ (6). ◇ *L* kryształe (2).
◇ *pl N* kryształ (1). ◇ *V* kryształ (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Minerał – bezbarwna, przezroczysta odmiana kwarcu (kryształ górski) używany w dawnej medycynie, także do wyrobu naczyń. Służył również jako materiał zdobniczy między innymi przy wyrobie biżuterii; crystallus a. crystallum Murm, Mymer¹, Mymer², Mącz, Calep, Cn* (67) : Crystallus, eyn kriřtall Kryształ Crystallum *Murm* 121; *Mymer¹* 5v; KRzyřzthał kiedy będzie przeciw flończu położon/ thedy ogień z siebie wypuřczá y zapala rzecz kthora może być ípalona *FalZioł* IV 51c; KRzyřzthał lepřzy iefth na naczynie ku piciu: niřli na inřze rzeczy. *FalZioł* IV 51d; wezmi KRzyřzthału dobrze ftłuczónego. 2. dragmie/ [...] dawayřze iey [*mamce*] pić na kařdy dzień *FalZioł* V 37, IV 51c [2 r.], V 36v, 37, 48v; *Mymer²* 4v; między filari groná złote z liřtkámi złotemi wifiały były tam groná iákoby w winnicy s kryřzthału/ á drugie s pereł/ niektore s Smaragdu/ á niektore z Onichimow *HistAl* Hv; Sługá Kredenc s KRzyřzthału niebácznie obálił. *RejZwierc* 14; *BibRadz* *Job* 28/17; Vkazał iey tedy tablice Płánet złote/ wfłoniowá kořciá przeřadzáne/ ná iedney był Iupiter ná kámienu Iácynktu/ ná drugiey Słońce ná KRzyřzthale/ Mieřiac ná Dyámencie/ Mars ná Amátyfcie/ Merkuryufz ná Smárágdzye/ Wenus ná Száfirze/ Sáturnus ná Ofnicie. *BielKron* 122v; W tym mieřcie nawięcey rzemieřnikow ktorzy działáią paćierze z kryřzthału/ z Succinu z kořci/ y z innych rozmáitých máteriy. *BielKron* 287v; Capillamentum in crystallo, Stréfy á promienie po Kryřtalle 34c, 70a, 84d; *PapRPan* Hh5; *Calep* 274a.

W porównaniach (36): Szczuka w głowie swoiey ma kamień podobny ku Kryřzthałowi *FalZioł* IV 37a; *RejPs* 216v; Wypuřczá lod iáko Kryřzthał fztukámi niemálemi [*mittit crystallum suam sicut buccellas Vulg Ps* 147/4] *LubPs* ff3; [*woda*] bieřąc przez zyemię tám sie poleruie/ Ze sie tu iáko Kryřzthał w źrzodłach okázuie. *RejWiz* 146; Tákże niebo by Kryřzthał wnet sie okazáło/ A namnieyřzey chmureczki ná nim nie zořtało. *RejWiz* 165v, 34, 176v; *BibRadz* *Num* 11/7 *marg*; *RejAp* 48v, 49v, 175, 181, 181v, 188; áby tve cnotliwe ípráwy pięknie sie ná wřze ftrony błyřczáły iáko/ gdy luná bije ná wřze fthrony od nadobney fklenice/ iáko od kryřzthału *RejZwierc* [121]v; *GrabowSet* Nv; *LatHar* 380; A przed ftolicá iáko morze škláne podobne kryřzthałowi [*Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile cristallo*] *WujNT* *Apoc* 4/6, s. 886, 888 [2 r.]. *Cf Zwroty, Wyrażenia*.

W połączeniu szeregowym (1): Stan świętych w niebie [...] przyrownány iefł złotu/ perłom y drogim kámieniom/ kryřzthałowi/ škłu/ y rzeczom podobnym *WujNT* 888.

Zwroty: »łsnáć się jako kryształ« (1): [*to miasto*] sie łńnęło iáko Alřpis álbo Kriřzthał. *RejAp* 182v.

»przepatrzeć jako przez kryształ« = *dokładniej obejrzyć* (1): naydziełz przykłády y przypadki ludzkie iákíe chczelz/ kthore gdy przepátrzyłz iáko przez kryształ/ fnádníe íie y íwých przetrzedz moželz *RejZwierc* 209.

Wyrażenia: »błyszczący się jako kryształ« (2): Ian íwíety powieda íż [...] widział [...] mur błýzczący íie iáko kryształ. *RejAp* 181, 187v.

»jako kryształ czysty« (1): Nád tą wodą íeft ogíeń tákże przezroczyłty/ Nie ták iáko náłz z dymem/ iáko Kryształ czyłty. *RejWiz* 151.

»jasny jako kryształ« [szyk 4:1] (5): *FalZiół* III 41c; *HistAl* L7; VKazałmi theż rzekę wody żywey iáfną iáko Kryształ [*splendidum tanquam crystallum*] *Leop Apoc* 22/1; *RejAp* 182; *WujNT Apoc* 22/1.

»prosty kryształ« (1): y miedz gdy bédzye pięknie pozłocona/ Albo folgá pod profty Kryształ podpráwiona. Iuż káżdá rzecz zacnieyíza ozdobia bywa *RejWiz* 8.

»kryształ (jest) przeźroczysty« [szyk 1:1] (2): Áłpis íeft z zielonofcią zmieszány/ á Krížtał bárzo przeźroczyłty *RejAp* 182v; *RejZwierc* 102.

»przezroczysty (a. przeźroczysty, a. przezrzysty) jako kryształ« = *splendidus tanquam crystallum* *PolAnt* [szyk 3:1] (4): *WróbŻółt* vv4; *BibRadz Apoc* 22/1; *RejAp* 49v; zyemiá bédzye iáko kryształ przezroczyłta *BielKron* 136v.

»jako kryształ świecący« (1): A íwíátłóść íego podobna kámykowi drogiemu iáłpííowí iáko krzyłtał íwíęcáemu [*tanquam lapidi iaspidi cristallizanti*]. *BudNT Apoc* 21/11.

Szeregi: »krzemień albo kryształ« (1): wykrzólawízy ogíeń áłbo s krzemieniá/ áłbo s kryształu *KrowObr* 86v.

»kryształ abo szkło« (1): Kędy íednego człowieká cíáło/ myłli y íumnie íák otworzyłte bédzje drugiemu/ iáko ná tym íwíecie przez kryształ ábo szkło rzeczy widzimy. *WujNT* 888.

W przen (6) :

Wyrażenia: »jako kryształ czysty« (3): Powietrze ono iáłne [...] iáko Kryształ czyłte. *RejWiz* 179v; SLáchćíc ma być iáko íkło záwždy przeźroczyłty/ A od káždéy mákuły iáko Kryształ czyłty. *RejZwierc* [276]v, 219v.

»jako kryształ przeźr(z)oczysty« (3): Iáko kryształ w íwých ípráwach/ kto íeft przeźroczyłty Nie boi íie przymowek *RejZwierc* 100; *RejZwierc* 54, 114v.

2. *Lód, zamrznięta woda* [*lód – crystallum Cn*] (1) : On miece kryształ/ iáko íztuki łupáne [*mittit crystallum suum sicut buccellas Vulg Ps* 147/17] *LatHar* 383.

3. *Zestawienie w funkcji nazwy specjalnej*: »niebieskie kryształy« = *w dawnej kosmologii jedna ze sfer niebieskich, znajdująca się poniżej tzw. nieba empirejskiego (empireum); [coelum crystallinum Calep]* (1) : Y wy niebieskie przeyźryłte kryształy/ ktore/ ogíeń wieczyłte Miárkuiąc/ w kreśíech brzegi Maćie; [...] Lody/ śniegi/ y rofy/ Ku wieczney chwale Páńłkiey/ nieście głófy. *GrabowSet* V4v.

Synonim: 2. *lod*.